

El Pessebre: art i tradició

Els costums i les tradicions populars del nostre país són diversos i variats, molts d'ells autòctons, d'altres incorporats per la influència forana: aquest és el cas del Pessebre. El seu origen es difumina en el temps, oferint-nos petits indicis confosos i incerts. Això no obstant, aquest fenomen tal com el coneixem en l'actualitat, és el fruit d'una constant evolució, afavorida pel mateix tarannà de la societat. És així perquè es tracta d'una manifestació eminentment social i popular. Aquest és el gran triomf del Pessebre; també és, però, la principal dificultat per conèixer intensament la seva gènesi.

Esdevé un fenomen íntimament lligat amb el desenvolupament del cristianisme, però sobretot amb la celebració de la Nativitat de Jesucrist, la qual va trigar cert temps a imposar-se com a festivitat cristiana i celebrar-se com a tal. Així doncs, ens trobem les primeres representacions de la Nativitat a les catacumbes de Roma. Tot i datar oficialment el començament dels pessebres el 1223, en la missa a l'estable de Greccio promoguda per sant Francesc d'Assís, caldria fer una anàlisi més detallada de l'evolució anterior. Aquí, malgrat tot, tractarem altres aspectes. Fins ara, l'obra més àmplia i completa que ens en parla és la de Joan Amades (1959), però requereix una actualització que fins ara resta pendent.

Com ja s'ha dit, una de les característiques més importants del pessebrisme és la seva popularitat, doblement important car pren el protagonisme a les esglésies i als monestirs, on es realitzen en un primer moment els pessebres. L'èxit d'aquests és tan gran que la gent ho incorpora al seu bagatge cultural com un element propi. La seva popularitat arriba al punt que nobles i governants l'utilitzen com a vehicle

per apropar-se al poble. Serà el rei Carles III, vinculat al regne de Nàpols (segle XVIII), que afavorirà una forta influència vers la Península Ibèrica, car Nàpols fou un dels centres pessebrístics per excel·lència a nivell creatiu i difusor del pessebrisme.

L'inquiet segle XIX viuria una revitalització importantíssima. Entre d'altres fets remarcables cal destacar la fundació l'any 1863 de l'Associació de Pessebristes de Barcelona. També l'Exposició Universal de 1888 tindria el seu espai per a un pessebre monumental, fent-se d'aquesta manera ressò de la devoció popular que despertava aquesta tradició.

Un dels aspectes més enriquidors que ofereix aquest fenomen d'origen italià, és les diferents formes que pren, adaptant-se al caràcter de la gent de cada país, de cada cultura. A Catalunya cal agrair l'aportació del senyor Moliné, que a principis de segle introduiria un dels components més característics i peculiars del pessebrisme a casa nostra: el treball del guix en els diorames. Aquesta innovació transcendirà amb el nom d'Escola de Barcelona o Catalana, per extensió. La influència de la nova tècnica es manté encesa avui dia, i té la màxima representació en els diorames que es presenten cada any a la barcelonina parròquia de Betlem.

Tipològicament tenim una gran varietat de pessebres, que possibiliten nombroses classificacions. Un primer intent de tipologia el trobem en el ja citat llibre d'Amades. Jordi Dalmau i Coromines (1992) intenta definir algunes variacions en la seva obra (pàg. 93). Malgrat aquests i altres intents de fer una classificació definitiva, resulta molt difícil adoptar un model. Es podrien fer tantes classificacions com pessebres,

Pessebre de Jordi Montlló

Fotografia de Joan Monteis

però actualment es tendeix a agrupar-los, majoritàriament, en tradicionals i diorames. Un servidor no és gaire partidari de donar cap definició, car penso que la barrera entre un i altre és molt més minsa del que hom creu. Hi ha la tendència de pensar que el tradicional és aquell que es fa amb suro i molsa; l'altre seria l'artístic, el treballat amb guix. Aquí defensem la idea que un pessebre en el que domina l'element paisatgista no s'hagi d'imitar amb guix per considerar-lo artístic. Sembla lògic poder representar les cases, masies, ponts i altres elements arquitectònics amb guix, o amb noves tècniques que es van incorporant (fusta, porexpan, ciment ràpid, argila, cartó...). El que no sembla tan evident és que per a les muntanyes, rieres, valls... doni tan bon resultat el treball de guix. Per molt ben fetes que siguin, sempre preferirem elements naturals: la terra, les pedres, el fang (fet amb terra i aigua). En aquest nivell us puc parlar de la meua experiència personal, cercant una tècnica per fer les muntanyes que em satisfés. Després de provar diversos sistemes, la darrera opció que he emprat és la següent: la primera fase és molt semblant a les altres tècniques; s'ha de fer un reompliment opcional (va molt bé posar-hi un reixat metàl·lic per donar-li consistència). A continuació hi posem roba, cobrint tota la superfície, damunt la qual abocarem el guix que prèviament haurem desfet. Un cop el guix és ben sec, farem fang amb terra de muntanya i una mica d'aigua i cobrirem tot el guix amb una capa d'aquest fang, jugant amb les formes resultants, ressaltant els aspectes que creguem convenient, a gust de l'artista. El darrer pas consisteix a cobrir la superfície amb grapadets de terres de diferents tonalitats (argila, sauló...), a més de fulla de bruc per donar-li un to verdós. D'aquesta manera s'aconsegueix una sensació difícil d'imitar amb el guix. Avui dia, amb la tècnica del guix s'ha fet de tot; cal experimentar amb nous elements, investigar en camps nous. En aquest sentit voldria destacar la tasca dels Amics dels Pessebres de Sant Vicenç de Montalt, quant a evolució tecnològica i conceptual en el món del pessebrisme.

Ja hem vist com l'evolució del Pessebre és llarga i contínua; com el seu èxit esdevé un triomf de la massa social. Cal tenir present que l'entorn social del poble era, fins fa poc, predominantment religiós. Aquest fet actualment no es produeix, la societat ha esdevingut laica, i per tant tota manifestació religiosa resulta menys espontània, o si més no, menys populosa. El Pessebre com a manifestació religiosa que és, també disminueix gradualment com a manifestació comunal. Això ha provocat que, des de fa uns anys, hagi sorgit la necessitat de la seva difusió i es comença a parlar de la tasca a realitzar a les escoles (tot i que també s'hauria de parlar de l'ambient familiar, que és on l'infant inicia la seva experiència creativa). Això, hauria de ser el motor per revaloritzar la tasca del pessebrista i per renovar conceptes i experimentar en noves tècniques. És una oportunitat excel·lent per revitalitzar el teixit pessebrístic del país. Disposem per impulsar-ho de la col·laboració del nou Museu del Pessebre Català, del qual es va inaugurar, a Sant Vicenç de Montalt el propassat vuit de desembre, l'edifici que l'ha d'aixoplugar.

JORDI MONTLLÓ BOLART

BIBLIOGRAFIA:

- AA.VV., *Museu del Pessebre Català*, edita Federació Catalana de Pessebristes, Sant Vicenç de Montalt, 1991.
 AA.VV., *El Pessebre. Homenatge a Joan Amades*, Centre de Recursos Pedagògics de la Garrotxa, Olot, 1992.
 AMADES, J., *El Pessebre*, Ed. Aedos, Barcelona, 1959.
 ANÒNIM, *El arte de construir belenes*, Ed. Miguel A. Salvatella, Barcelona, 1958.
 DALMAU I COROMINES, J., *El Pessebrisme*, Quaderns de la Revista de Girona, núm. 39, Diputació de Girona, Girona, 1992.
 FÀBREGAS, Xavier, *Tradicions, mites i creences dels catalans*, Edicions 62, Barcelona, 1979.

La darrera setmana del proper mes de maig el

Museu de la Marina de Vilassar

acollirà els participants al Congrés organitzat per la

Comissió Catalunya-Amèrica 1992

depenent del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya i participació de la Universitat de Barcelona.

Es visitaran les instal·lacions del Museu i el patrimoni de Vilassar de Mar amb referències americanes.

